

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 21

15 Փետրոսար 1898

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պատը Այն Ջառուհի Թիւ 20

1898

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

— — —

- 1 Ընտանեկան Լստեղաբաշխութիւն.
- 2 Երկայնակեցութեան գաղտնիքները.
- 3 Օրենսդրութիւն Օսմանեան ըստ ծիսի Անաֆիտայ.
- 4 Յայտնութիւն Աստուածային
- 5 Մանր գիտելիք.
- 6 ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻՔՍՅԻ. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Վ. ԱԲԻԿԵԱՆ.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Ութերորդ Տարի

թիւ 21

15 Փետրուար 1898

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԱՍՏԵՂԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ. 20)

59. Ժ. Զողիակոսին երեւոյթը. — *Նախկին ըստածներով տեսանք՝ որ աստղերուն առ աչս տարեկան չրջանն եւ մեր եւ զանախներուն ընթացքն՝ երկրիս արեւուն վրայ կատարած տարեկան չրջանին արդիւնքն է։ Եթէ իւրաքանչիւր ամիս երկրագնախ արեւուն առջեւ տաւ զիրքը նկատելու ըլլանք՝ աւմեն բան պարզուած կ'ըլլայ։ Մենք տեսանք ձեւ 8 պատկերին մէջ երկրիս առած զիրքն իւրաքանչիւր ամիս, որով եղանակները բացատրեցինք, կը մնայ քանի մը խօսք ալ։*

60. Տեսած ես եւ կը յիշես՝ Սիրելի՛ Օրացոյցներու մէջ ամսամուտի գլուխը գրուած պզտիկ պատկերներն եւ անոնց անունն. Յունուարի առջեւ ունինք կին մը որ սափորով ջուր կը թափէ, քովը գրուած է Զրհուս. Փետրուարն ունի կրկին ձուկեր, անունն է Զուկն. Մարտինն է՝ խոյ, արու ոչխար. Ապրիլինն է՝ Յուլ. Մայիսինն՝ երկուռեակ. Յունիսինն՝ խեցգետին. Յուլիսինն՝ Առիւծ. Օգոստոսինն՝ Կոյս. Սեպտեմբերինն՝ Կշիռ. Հոկտեմբերինն՝ Կարիճ. Նոյեմբերինն՝ Աղեղնաւոր. Դեկտեմբերինն՝ Այծեղջիւր։ Ի՞նչ են այս պատկերներն եւ անուններն. — Աստղերու խումբեր կամ համաստեղութիւններ են, որոնց մարդիկ մի մի ձեւեր եւ անուններ յարմարցուցեր են, եւ ահուն զրեւր են Զողիակոս յունարէն, որուն հայերէնն է Կեցողացիերայ։

Այն երկնային մարմինները՝ կամ մոլորակ կոչուածները՝ որ Արեւուն շուրջը կը պտըտին, միւս աստեղաց հետ համեմատելով աննշան բան կրնան համարուիլ։ Այս երկիրներն՝ որ արեւէն լոյս եւ ջերմութիւն կ'ընդունին, որոնց մին է նաեւ մեր երկիրն, պաշարուած են անհուն հեռաւորութիւն ունեցող անթիւ անհամար լուսաւոր մարմիններէ, որոնց աստղ անունը կուտանք։ Աստղեր միջոցին մէջ սփռուած են իրարմէ անսպառ հեռաւորութեամբ, սակայն մեզի խումբ խումբ կ'երևին։ այդ երեւոյթին համեմատ այն խումբերէն իւրաքանչիւրը Աստեղատուն կամ Համաստեղութիւն կոչած են Աստեղաբաշխը հնուցի վեր։

Մեր արեգակնային զրութեան բոլոր մոլորակներուն կատարած շրջաններուն թերատածեքն՝ զօտի մը կը ձեւացունեն երկնքի վրայ։ 18 աստիճան լայնութեամբ այս գօտւոյն զուգահեռական կամարն երկնքի վրայ՝ կը կոչուի Զոդիակոս կամ Կենդանակամար, զոր յիշեցինք քիչ առաջ։ Այս կամարն 12 մասի բաժնուած է, իւրաքանչիւր մաս 30 ստտիճանուաւ։ Իւրաքանչիւր մաս իր առանձին համաստեղութիւնն ունի յատուկ նշաններով եւ անուններով, ինչպէս տեսանք։ այդ նշաններ կենդանակերպ կը կոչուին։

61. Արդ Երկրիս տարեկան շրջանին ձեւն դիտնալով եւ իր օրական թաւալումն տեսննք թէ առ աչս ինչպէս կը պատահի։ Զմեռնային արեւադարձին օրն՝ մեր կիսագնդին վրայ արեւն արեւելքէն կ'ելլէ եւ կը մտնէ արեւմուտք, բայց մեր հորիզոնին ամենէն կարճ միջօրէականին վրայէն։ այն օրէն մինչեւ զարնամուտ եւ սամռնամուտ՝ արեւելքի եւ արեւմուտքի կէտերն երթալով դէպ ի հիւսիս կը դառնան։ որչափ այսպէս ըլլայ՝ այնչափ աւելի շուտ կը ծագի արեւն, եւ այնչափ ալ ուշ կը մտնէ։ Որով օրերը կ'երկննան, գիշերները կը կարճընան։

Արեւադարձէն սկսեալ արեւելքի եւ արեւմուտքի կէտերն մեղմիւ իրարու կը մօտենան։ ուշ կ'ելլէ արեւն եւ շուտ կը մտնէ։ Օրերը կը կարճնեն, գիշերները կ'երկարին։

62. ԺԱ. Աստղերուն օրական շարժումն ի՞նչպէս կ'եյնեւի երկրիս զանազան տեղերէն։ — Երկրիս թաւալական շրջանին պատճառաւ Արեւուն զանազան դիրքն տեսնք բեւեռներէ մինչեւ Հասարակած։ հիմայ քանի մը բառ ալ ըսննք աստեղաց նկատմամբ։ Դիտած եւ անշուշտ՝ որ երկնքին այդ լուսաւորքն իրարու զուգահեռական աղեղներ կը գծեն հորիզոնին վրայ հա-

կերին մէջ երկնքէն: Դու, Սիրելի, կանգնած ես Դ կէտին վը-
րայ, որ հիւսիսային բեւեռէն եւ Հասարակածէն զրեթէ հաւա-
սարապէս հեռու է. Դ Քու գագաթնակէտդ է, յայտնի է հո-
րիզոնդ, Բ Երկրիս առանցքին ուղղութիւնն, որուն վրայ կը
դառնայ. բեւեռէ գէպ ի բեւեռ ձգուած ներքին աղեղնաձեւն՝
երկնային միջօրէական մ'է, որ Քու գլխուդ վրայէն կ'անցնի.
այդ միջօրէականին վրայ ենթադրենք թէ ա բ գ դ ե զ ե ը
աստղերն դնուին: Երկիրս իր շրջանն կատարելով Դու որ
հիւսիսային կիսագնտին Դ կէտին վրայ ես՝ Երկրագնտին հետ
կը շրջիս նետին ուղղութեամբն: Աստղերէն ոմանք Քու հո-
րիզոնիդ վրայ են, իսկ ոմանք վարս Ուստի որպէս զի Քու հո-
րիզոնէդ վար եղող աստղերն կարող ըլլաս տեսնել՝ պէտք է որ
Քու զուգահեռականիդ միւս ծայրն հասնիս: Երկրիս թա-
ւալմամբն եկտր Դու հորիզոնին վրայի Դ՝ կէտն, այլ եւս
Քու հորիզոնդ Քեզի գագաթնակէտ եղած է, եւ առաջին գա-
գաթնակէտդ Դ Ս հիմայ հորիզոնդ է. որով գ դ ե զ աստղերն
որ անտեսանելի էին Քեզ՝ հիմայ տեսանելի են: Իսկ ե եւ ը
միշտ անտեսանելի կը մնան. վասն զի՝ մեր կիսագնտն միայն
ցերեկներն երկնից այդ երեսն կը տեսնէ. եւ հակառակէն՝ հա-
րաւայինք ալ մեր գիշերուան երկինքն միայն ցերեկներն ունին:
Աստղերուն ելլալն ու մտնալն՝ Երկրիս շարժման արագու-
թեամբն կը չափուի, որ 15 աստիճան է ժամուան մը մէջ.
(360° : 24 ժամ = 15° = 1 ժամ):

Դիտենք որ աստղերն անշարժ են եւ Երկիրս է շարժողն:
— Այսպիսի ըմբռնելէ յետոյ, արդ զիւրաւ կրնաս քննել պատ-
կերս եւ տեսնել՝ որ ա աստղն միշտ տեսանելի է Քեզ եւ բո-
լորակ պսակ մը կը գծէ միշտ գլխուդ վրայ, սակայն առանց
գագաթնակէտիդ մօտենալու, իր զուգահեռականին ուղղու-
թեամբ. նոյնպէս է բ աստղն. միայն թէ այս՝ նոյնչափ երա-
զութեամբ շրջանն ընելով՝ կ'անցնի գագաթնակէտէդ եւ ձախ
կողմդ ունի իր բարձրադիտակն. գ աստղն հորիզոնիդ վրայ ըլ-
լալով տեսնուելու համար ժամանակ պէտք է, իր զուգահեռա-
կանն Քու հորիզոնիդ վրայ է, որով գագաթնակէտէդ շատ վար
է իր բարձրադէտն: Այսպէս դ եւս աստղերն աւելի ուշ կ'ել-
լեն Քեզի համար եւ հորիզոնիդ վրայ շատ չեն բարձրանար.
զ ամենէն վերջինն է. բայց այս ամենն ալ մի եւ նոյն վայրկե-
նին իրենց բարձրադէտն կը հասնին. վասն զի նոյն երկնային
միջօրէականին վրայ են ամենքն ալ:

64. Այսչափն ըսելէն վերջը՝ նոյն պատկերին վրայ տեղերն իս փոխելով եւ հորիզոնն իս գծելով՝ կրնանք հասկնալ թէ որ աստղերն կրնան միշտ տեսնուելի մնալ մեզ եւ որո՞նք ոչ այնպէս : Մենք որ հիւսիսային կիսագնդին բարեխառն գօտեոյն վրայ ենք՝ բեւեռային աստղին (Փոքր արջի կամ Փոքր սայլի ա աստղ) մերձաւոր Մեծ արջ կամ սայլ համաստեղութիւնն միշտ մեր գլխուն վրայ կը տեսնենք, ինչպէս է մեր օրինակին մէջ ա աստղն : Ասոնք բեւեռածիր կը կոչուին . անոր չուրջը դառնալուն համար :

(Շարայարեկի)

ԵՐԿԱՅՆԱԿԵՑՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

(Շարունակութիւն տես քիւ 19)

Գ.

Այս խնդրոյս մէջ զարմանալի երեւոյթներէն մին սա է որ զրեթէ ամեն տեղ իզական սեռը կը գերազանցէ երկայնակեցութեամբ քան արականը :

Միացեալ Նահանգաց 1890 ի մարդահամարին մէջ հասկըցուեցաւ որ հարիւրը անցած 3981 անձերու 2588ը կին եւ 1393ը այր էին : Ֆրանսայի մէջ 10ին եօթը կին ու երեքը այր : Սկովտիոյ մէջ, 1895ին, 21ին 16ը կին եւ 5ը այր էին . Լոնտրայի մէջ մի եւ նոյն համեմատութիւն :

Հաս Առողջապահական Տարեգրութեանց, մինչեւ եօթանասներորդ տարին արական սեռը աւելի ենթադրեալ է մահուան զէպօքերուն, իսկ այն տարիքէն վերջը կիներն աւելի զո՞ւռաւ կը դիմադրէ քայքայման : Նիւ-Եօրքի մէջ 90 տարեկան մեռնող 111 անձանց 77ը կին եւ 34ը այր էին : Լոնտրայի 1191 ութնամեայներուն 646ը կին, իսկ 545ը այր էին : Նմանօրինակ եղելութիւնք հաստատուած են ուրիշ երկրաց մէջ եւ ուր :

Ի՞նչ բանի կրնայ վերագրուիլ կանացի արարածին այս առաւելութիւնը : Ինչպէս որ արական ծնունդն զրեթէ ամենու-

րեք պերագանց է, կը թուի թէ բնութիւնը սոյն պակասը կը յրացնէ իզական սեւին երկայնակեցութիւն շնորհելով: Այս վերացական եւ կարի խորհրդաւոր մեկնութեան քով պէտք չէ նաեւ ուշադրութենէ վրիպեցնել կնոջական զբաղմանց տեսակը: Բազմաթիւ դէպքերու մէջ նա շատ աւելի նուազ կ'ենթարկէ վտանգի իւր կեանքը քան էրիկ մարդը. հեռի է նա մահաոթթ զբաղմունքներէն, ինչպիսի են զինուորական ծառայութիւնն եւ հանքերու մէջ աշխատութիւնը: Բաց աստի կինը շատ աւելի քիչ անգամ զոհ է ալքոհոյի կամ արեցցութեան, որ, ինչպէս ամեն մարդ գիտէ, առանձինն ծանրակշռութիւն ունի երկու սեռերու համեմատեալ մահացութեանը:

Բոլոր այս պատճառները անտարակոյս նպաստաւոր ազդեցութիւն մը կը գործեն կնոջ երկայնակեցութեան վրայ, 16 տարիքէն վերջը: Բայց ինչպէս պէտք է մեկնել նոյն տարիքէն առաջ ալ կենսականութեան մասին իրեն ունեցած առաւելութիւնը, ան ատեն դո՛ւ է կեանքի հաւանականութիւնները երկու սեռերու համար մի եւ նոյն ըլլալու էին:

Եթէ հաւատ ընծայենք անգղիացի գիտնական Հոլթ Շուլինկի, մի եւ նոյն օրը ծնած մանչ ու աղջիկ երկու տղոց միջեւ հաւասարիկ համեմատութիւնը. փոքրիկ մանչը տարի մըն ալ աւելի ապրելու համար ունի 17 հաւանականութիւն կենաց, եւ մահուան համար՝ մէկ միայն: Ինչդեռ աղջիկը 21 ունի ապրելու համար: 15 տարիքէն մինչեւ 19, այսինքն այն հասակին մէջ երբ իւրաքանչիւրին գործածած արուեստն ու զբաղմունքը դեռ մեծ դեր մը չեն կատարեր, երիտասարդն՝ մահուան մէկ պատահականութեան դէմ, ունի 269 հաւանականութիւն ապրելու, մինչդեռ օրիորդն ունի 277: Այս տարիքէն վերջը ապրելու կարելիութիւնը դամ քան զգամ կ'աւելնայ կնոջ համար եւ 85 տարեկան բոլորովին հիանալի երեւոյթ մը կ'առնու: Տօգթ. Հէկլէրի յառաջ բերած հնդկական վերջին ազգահամարին համաձայն, 380 հարիւրամեայներու 247ը կին էր. եւ այս՝ այնպիսի երկրի մը մէջ, ուր կոմսնոց թիւը շատ աւելի քիչ է քան արանց: Քանի կը մտածուի արական սեռին կենսականութեան ոտորին վիճակին վրայ, աւելի բազայայտ կը տեսնուի որ կանանց համար «տկար սեռ» առածը ամենեւին նշանակութիւն չունի: Ընդհակառակն պէտք էր հաստատել, գիտական փորձերու յենով, որ կինն համեմատաբար աւելի կենսական տարրներ ունի քան այրը: Կենդանեաց մէջ իսկ մայրերն լաւ սնուցանե-

լով, էգ ծնունդներն աւելի բազմաթիւ կ'ըլլան: Որչափ աւելի ազգատ է երկիրն, նոյնչափ աւելի կը ծնանին արուեստը:

Այս օրէնքը ընդհանուր կ'երեւի. քանզի կը նշմարուի նաեւ, ինչպէս կ'ենքքի մէջ:

Դ.

Երբ հարկւումնայ կամ խոր ծերութեան բառն արտասանուելու ըլլայ, անմիջապէս մեր մտքին մէջ կը ծնանի զառամութեան, խօթութեան, հազար տեսակ ախտերու եւ թերութեան երու, որոնք մասնաւորապէս կը վերագրուին ծերոց: Բայց եթէ ի մօտուստ զնուելու ըլլայ անոնց կեանքը, շատ գոհունակութեամբ պիտի զարմացուի իրենց կազմ եւ պատրաստ մտաց՝ վառվառն յիշողութեան, բազմաբնուէն իմացականութեան, վարմունքի քաղցրաբարոյութեան: Եթէ այս առաքինութեաներն չեն գտնուիր միանգամայն ծերերու վրայ, ապա անոնցմէ միշտ զրկուած ալ չեն: Մեղմէ՝ ո՞վ ճանչցած չէ ութսունամեային՝ առողջ եւ կորովի ինչպէս յիսուն տարեկան, բարի, հեղահոյի, մարգասէր, ներողամիտ, քաջ խորհրդատու եւ եղբայրատէր: Նա մասնաւոր հաստատուած բան մըն է որ ծերերը, 90ը անցնելէն վերջը, աւելի պնդակազմ կ'ըլլան: Տկար կաղմութիւն ունեցողներն եւ մտաւորական ու ֆիզիքական քանի մը կարողութիւններն կորսնցնողներն, հասարակօրէն ու թաւալ չեն անցնիր: Բնութիւնը գրեթէ ինքնին կը կատարէ վիճակահանութիւնը, եւ 90 տարեքէն վերջը կը պահէ միայն անոնք որ արտաքուր կարգի բարեկազմ դրժարտնաւորութիւն ունին: Ծայրագոյն տարիքին հասնելէն վերջը, գրեթէ նոր կեանք մը կը սկսին, նման այն չքնաղ եւ հազուադիւր ծառերուն որ աշնան երկրորդ անգամ կը ծաղկին:

Պլանտէն, Հալլէր եւ այլք կը հաստատեն որ 80ը անցած շատ ծերեր նոր նոր ակաւայներ հանած են: Տօզթ. Կրավ կը պատմէ որ Մէրի Հօրն 110 տարեկան նոր ակաւայներ հանեց եւ իւր մազերն որ սպիտակ էին, նսխկին սեւ գոյնը վերստացան: Նոյնպէս տիկին Վաթէմօրթ ութսուն տարեկան հասակին աչքերուն տեսութիւնը դարձեալ գտաւ, որ տարիներէ ի վեր շատ տկարացած էր. եւ մինչեւ իւր մահը քաջատես չարունակեց, այսինքն մինչեւ 95րդ տարին:

Բնական զօրութիւններն նոյնպէս կրնան լիովին շարունակել:

Պատմութիւնն առատ օրինակներ կը մատակարարէ այն ծերունիներու՝ որոնք ի խոր ծերութեան, կը փայլէին կորովի յըջմտութեամբ եւ մտաւորական բոլոր կարողութիւններով:

Արքիմեղէս 75 տարեան էր երբ հնարեց իր արծարծուն հայելիներն. Եպիմոնիդ՝ Կրետացի իմաստասէրն, հարիւրամեայ, դեռ կը շարունակէր յապուշ կրթել իւր ժամանակակիցները խորիմաստ հանճարովր: Թէոփրաստ, հարիւրը անցած, դեռ կ'ուսուցանէր նկարագիրներու վրայ իւր գերագոյն առաձններն: Սոդոն, Զենոն, Պիւթագոր, Դիոգինէս, ի յետին ծերութեան, երեսելի կ'ըլլային իրենց մաքին կենդանութեամբ եւ թարմ ուժովը. եւ Դեմոկրիտ 95 տարեկան չէր դադրած մարդկային յիմարութիւնը ծաղրելէ, ինչպէս ըրած էր ծաղիկ հասակէն ի վեր. Պղատոն իւր գործերէն չատը 80 տարեկան յօրինեց, եւ Կատոն 80ը անցած էր երբ ստրվեցաւ յունարէն լեզուն:

Վերջին ժամանակներու մէջ, Հումպոլթ, Շըվրէօլ եւ ուրիշ բազմաթիւ գիտնականներ 90 տարեկան դեռ կը զարմացընէին իրենց պաշտօնակիցները յիշողութեամբ եւ իմացականութեամբ որ ժամանակով աճիլ կը թուէր: Ամին ոք զարմացմամբ կը դիտէ այն խորախորհուրդ, ներհուն եւ իմաստուն ծերունին, որ կը բազմի Քանանայապետներու Գանուն վրայ, եւ ոչ ուսմեք երկրորդ է ճոխ իմացականութեամբ, քիզմնաւոր յիշողութեամբ, եւ անխոնջ գործունէութեամբ: Քանի մը վարչական մարդիկ, ինչպէս Կլաութոն (ծն. 1809) եւ Պիզմարք (ծն. 1815), ոչ ինչ կորուսած են իրենց մտաւորական կարողութիւնէն՝ իրենց վարած քաղաքական ամենէն ալէկոծ կեանքին հակառակ:

Գաղղիական Կաճառն եւս առոյգ երկայնակեացներու շատ նմոյշներ ունի: Ասոնց պետն է Լըկուվէ, որ 90 տարեկան ըլլալով հանդերձ, կը շարունակէ սրամիտ հատորներ: Անոր քով Տամուր, Գիտութեանց Ակադեմիայէն, 89 տարեկան, եւ դեռ կ'աշխատի գիտական գիւտերուն ի նպաստ: Էնսթիթիւցին մէջ կը հաշուուին հիմա 1 իննսնամեայ, 21 հատ 80ր անցածներ, եւ ատոնց թուոյն մէջ նաեւ Պունսէն, երեսելի քիմիագէտն Գերմանացի, եւ Վէրտի, գերաճողակ երգահանն Իտալացի, եւ ինչ, եւ 69 եօթանասնամեայներ:

Յիշենք նաեւ գաղղիական զօրաբանակին երիցագոյնին օրինակը, Տէլրէօլ անուն մէկը՝ Մադ գիւղէն, որ՝ 1856ին, 120 տարեկան, բանակի յանձնախումբին ներկայացաւ զինուորադրուելու համար: Հիմա անցնինք սուելի ընդհանուր տեսութեանց:

(Շարայարելի)

Գ. Վ. Թ.

ՕՐԷՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ

ԸՍՏ ԾԻՍԻ ԱՆԱՖԻՏԱՅ

ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԿՏԱԿԱԻ ԿԱՐԳԵԱԼ ԽՆԱՄԱԿԱԼԻ ԵՒ ԱՐԳԵԼՄԱՆ
ԵՒ ՊԱՐԳԵԻԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴ ՄԷՋ ԿԵՆԴԱՆԵԱՑ
ԵՒ ՀՐԻՏԱԿԱՑ ԵՒ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆՑ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .

ԿՏԱԿԱԻ ԿԱՐԳԵԱԼ ԽՆԱՄԱԿԱԼԻ

ԵՒ

ՆՈՐԻՆ ԳՈՐԾՈՑ ՎՐԱՑ

ՀԱՏԱԾ Բ. — ԽՆԱՄԱԿԱԼԻ ԳՈՐԾՈՑ ՎՐԱՑ

(Շարունակութիւն տես թիւ 20)

Յօդ. 24. — Խնամակալն կրնայ վաճառել պայմանաժամաւ կրտսերոյն ինչքը, միայն թէ պայմանաժամն չափազանց չըլլայ, եւ գնողն կարող ըլլայ վճարել, եւ յապաղման կամ զլացման վտանգ չըլլայ ի ժամանակի վճարման:

Յօդ. 25. — Խնամակալն բնորեալ ի հօրէ կրնայ վաճառել կրտսերոյն՝ իւր ինչքը, եւ գնել ի հաշիւ իւր անոր ինչքը, միայն թէ գործողութեան մէջ իրական օգուտ մը ըլլայ կրտսերոյն:

Օգուտն տեղի ունի, ի դիպուածի անչարժ ջնջից կրկնապատկութեամբ գնոյն, եթէ խնամակալն գնէ, կիսով գնոյն, եւ թէ վաճառէ կրտսերոյն:

Ի դիպուածի չարժականաց, օգուտն տեղի ունի կիսով առաւել քան զգինն, եթէ խնամակալն գնէ, եւ երրորդ մասամբ նուազ քան զգինն, եթէ վաճառէ կրտսերոյն:

Դատաւորէն անուանեալ խնամակալն չկրնար գնել փնջ ի

կրտսերոյն , եւ ոչ իսկ վաճառել ինչ անոր իւր սեփական ինչքէն :

Յօդ. 26. — Խնամակալն չկրնար զործածել կրտսերոյն ինչքը իւր պարտուց հատուցման համար , եւ ոչ իսկ փոխ տալ անոր կամ փոխ առնուլ անկէ : Չկրնար եւս եւ տալ իւր ինչքը յերաշխաւորութիւն ի շնորհս կրտսերոյն , եւ ոչ իսկ կրնայ յերաշխաւորութիւն առնուլ ի շնորհս իւր՝ կրտսերոյն ինչքը . ստակայն կրնայ տալ զանոնք յերաշխաւորութիւն պարտուց իրիք կրտսերոյն կամ հանդուցելոյն եւ իւր իսկ պահանջանաց , նոյն . պէս նաեւ կրնայ բնդունել գրաւական ինչ կամ երաշխաւոր՝ կրտսերոյն կամ հանդուցելոյն պահանջը ապանովնելու համար :

Յօդ. 27. — Խնամակալն կրնայ կարգել զայլ ոք ի փոխանորդ , որպէս զի բնէ , ինչպէս ինքն , ամենայն ինչ նկատմամբ բնիկից կրտսերոյն :

Մասն խնամակալի կամ կրտսերոյն կր վերջացնէ յանձնարարութիւնը (խնամակալութեան պաշտօնը) :

Յօդ. 28. — Խնամակալն չկրնար ազատել հանդուցելոյն պարտատէրը , եւ ոչ իսկ թողուլ անոր բոլորն կամ մասն ինչ պարտուց , եւ ոչ պայմանաժամ շնորհել անոր , եթէ պարտքն իրմէ զաշնագրեալ չըլլայ :

Եթէ գաշնագրութիւնն նոյն իսկ խնամակալէ եղած ըլլայ , կրնայ անիկայ՝ բնդ պատասխանատուութեամբ իւրով , թողուլ կամ պայմանաժամ շնորհել պարտատեառն , կամ նաեւ ազտուել զանիկայ :

Յօդ. 29. — Խնամակալն չկրնար իրաւախոս ըլլալ հանդուցելոյն կամ կրտսերոյն պահանջանաց համար , որ յեցեալ ըլլայ վկայութեան վրայ , եւ զոր ուրանայ պարտատէրն : Չկրնար իրաւախոս ըլլալ կորստեամբ , եթէ պահանջն ապացուցեալ ըլլայ արժանաւաւաւ վկայներէն , կամ ճանչցուած ըլլայ պարտատէրէն , կամ յառաջ գալ ի վճռոյ : Եթէ հանդուցեալն կամ կրտսերն յայտնի կամ վճռով ծանուցեալ պարտք մը ունի , խնամակալն կրնայ իրաւախոս ըլլալ ճիշդ գումարոյ հիման վրայ :

Յօդ. 30. — Ոչինչ է յայտարարութիւն խնամակալի ի ճանաչումն պարտուց եւ իրի կամ հրկառակի իրիք ծանրաբեռնութեամբ հանդուցելոյն :

Յօդ. 31. — Եթէ մին ի ժառանգաց պարտք մը ճանչնայ ի ծանրաբեռնութիւն հանդուցելոյն , ասկէ արդիւնք ինչ յառաջ չգար , եթէ ոչ նկատմամբ անձին նորին , ինքն միայն կը բեռ-

նաւորի մասամբ ճանչցած պարտուց ըստ համեմատութեան իւրեն ինկած ժառանգական բաժնին:

Եթէ ճանչնայ հրիտակ մը որ ժառանգութեան երրորդ մասին պատասխանէ, ինքն միայն կը պարտաւորի ըստ երրորդ մասին՝ իրեն ժառանգական բաժնէն:

Յօդ. 32. — Պէտք է որ խնամակալն բանաւորապէս վարուի կրտսերոյն ապրուստի ծախուց նկատմամբ, առանց ազահութեան եւ առանց չեայրութեան:

Եթէ կրտսերոյն ապրուստին համար դատաւորէն կարգեալ գումարն անբաւական ըլլայ, խնամակալն կրնայ լրացնել:

Յօդ. 33. — Երբոր կրտսերն ապրուստի միջոց չունենայ, կամ ունեցած միջոցն անտրամադրելի ըլլալով խնամակալն իւր սեփական զրամով անոր խնամք տարած ըլլայ, իրեն ծախուց հատուցումը չկրնար պահանջել, եթէ կանխաւ ծանուցած չըլլայ վկայից առջեւ որ այդ ծախքը կ'ընէ իրեն հատուցուելու դիտաւորութեամբ: Յայսմ զիպուածի իրաւունք կը ստանայ ընդդէմ կրտսերոյն, միայն թէ ապրուստէ զուրկ կրտսերոյ մը պարտապան ազգական չըլլայ:

Յօդ. 34. — Եթէ խնամակալն հանգուցելոյն վերաբերեալ պարտք մը վճարէ առանց հիմնեալ ըլլալու՝ խնդրողէն ցոյց տրուած անձանց վկայութեան վրայ եւ առանց վճռով ապացուցուելու, կամ առանց ճանչցուելու ի ժառանգաց, ինքն անձամբ պատասխանատու է վճարման, եթէ չունենայ նոյն ինքն ապացոյց ինչ այնք պարտուց, եւ եթէ ժառանգք երջնուն անոր ծանօթութիւն չունենայնուն:

Յօդ. 35. — Եթէ խնամակալն կարօտ ըլլայ, պէտք է որ անոր՝ գործոյն համար թոշակ մը վճարուի, որ հաւասարի սովորական թոշակի, ապա թէ ոչ պէտք չէ ամենեւին անոր թոշակ տալ:

Յօդ. 36. — Կրտսերքն երբոր չափահաս ըլլան, կրնան պահանջել խնամակալէն իւր մատակարարութեան համարը: Նոյն իսկ կրտսերքն կը հատուցանեն համարատուութեան դատաստանական ծախքը:

Խնամակալն չկրնար հարկադրուիլ իւր մատակարարութեան ժամանակ ելած ծախուց մանրամասն հաշիւը տալու: Իրեն խոստովանութիւնն՝ երդմամբ հաստատեալ, բաւական է, եթէ նորին պատիւն չէ կասկածելի ի ներհակ զիպուածի կը պարտաւորի մանրամասն հաշիւ տալ: — Այս նպատակաւ դատա-

ւորն կրնայ երկիցս եւ երիցս յատեան կոչել զանիկայ, սպառնալ անոր, բայց չկրնար բանտարկել, թէպէտեւ յամառի զլանալ մանրամասն հաշիւ տալու:

Երդումն նորին բաւական է մինչ գործքն յայս յանդիման սուտ չհանեն իւր ընթացից նկատմամբ բրած խոստովանութիւնները, որոնք խնամակալի օրինական պարտուց մէջ կը պարունակուին:

Յօդ. 37. — Եթէ խնամակալն մեռնի առանց ցոյց տալու որքին ինչք, ժառանգութիւնն նորին չէ պատասխանատու:

Ի հակառակ դիպուածի, իրաւունք ունի որքն, չափահաս ըլլալէն յետոյ, պահանջել իւր ինչքը, եթէ կեցած են ի բնական տեսակի, կամ հատուցանել տալ արժողութիւնը ի ժառանգութեան խնամակալին, եթէ սպառած են:

Յօդ. 38. — Երդումն խնամակալի բաւական է այն ամէն բանի համար, որ խնամակալին օրինական պարտուց պատկանեալ գործոց կը վերաբերի:

Յօդ. 39. — Երդումն խնամակալին չէ բաւական այն ամէն բանի համար, որ խնամակալին օրինական պարտուց պատկանեալ գործոց չվերաբերիր: Կր պարտաւորի վկայներով սպառող ցանկի իւր հաստատութիւնները:

Յօդ. 40. — Հաստատութիւնն խնամակալի մերժեալ է, երբոր գործք սուտ հանեն զայն յայտնապէս:

Յօդ. 41. — Հաստատութիւնն խնամակալի ընդունելի է այն ամէն բանի համար, որ կր պատկանի կրտսերոյն կամ հանգուցելոյն պատճառաւ եղած ծախուց բաց ի քանի մի զիպուածոց, որոնց մէջ կր թուին:

Եթէ խնամակալն պնդէ որ հանգուցելոյն մէկ պարտքը վճարած ըլլայ առանց վճռոյ կամ զայն վճարած ըլլայ իւր սեփական գրամովն. — կամ թէ կրտսերն գործածած ըլլայ, իւր տղայութեան ժամանակ, օտարի ինչքը, եւ թէ խնամակալն տիրոջ վնասը հատուցած ըլլայ իւր կամ որքին գրամովն. — կամ թէ ինքն ծախք բրած ըլլայ մէկ որոշ անձի մը ապրուստին համար, որուն հետ կրտսերն չկրնար ամուսնանալ. — կամ թէ երկրագործութեան անշարմար ժամանակ կրտսերոյն երկիրներուն տուրքը վճարած ըլլայ. — կամ թէ կրտսերն, վաճառականութիւն ընկու հրաման տաւ ըլլալով, պարտք բրած ըլլայ եւ ինքն այդ պարտքը վճարած ըլլայ. — կամ թէ կըրտսերն ամուսնացած ըլլայ մէկ որոշ եւ անկեալ կնկան մը հետ,

եւ ինքն սեփական դրամովն օժիտը տուած ըլլայ կնիւն : —
կամ թէ ինքն վաճառականութիւն ըրած ըլլայ կրտսերոյն դրա-
մովն եւ վաստակ ըրած ըլլալով , նոյն վաճառակին մէկ մասը
պահանջէ պատրուակաւ զովորութեան ընկերի :

Այս ամեն զիպուածոց մէջ, եթէ կրտսերն չափաւոր ըլլա-
լով հակառակի խնամակալին ըսածներուն , սա ինքն պատաս-
խանատու է իւր գործոց, միայն թէ վիայներով չապացուցանէ
իւր պահանջները :

Յօդ. 42. — Խնամակալն պէտք չէ որ յանձնէ ինչքը կըրտ-
սերոյն եւ կրտսերուն հոգին, թէպէտեւ չափաւոր ըլլան, մինչեւ
որ զիրենք չփորձէ ճանչնալու համար անոնց փորձառութիւնը
ի մատակարարութեան եւ ի բարի տնտեսգրութեան ընչից :

Եթէ յայտնուի որ անոնք բնականակ են նոյն ինչքը մա-
տակարարելու եւ բանաւ որոպէս անոնց վրայօք արամապրելու,
յանձնէ անոնց, ապա թէ ոչ չյանձնէ :

Յօդ. 43. — Եթէ չափաւոր եղած կրտսերն բանաւոր է ,
իւր գործողութիւններն իրենց կատարելով արդիւնքը յառաջ
կը բերեն, եւ նոյն ինքն է պատասխանատու հետեւութեանց :
Հայրն կամ խնամակալն չեն կրնար պնդել որ անիկայ արդիւ-
ման (¹) վիճակի մէջ ըլլայ, մինչ զատաւորն իրականապէս ար-
գելքը չէ վճռած :

Յօդ. 44. — Եթէ չափաւոր եղած կրտսերն բանաւոր չէ ,
ինչքն իրեն չալիսի յանձնուին տիպ քսաներորդ հինգերորդ
տարին չըրացուցած, ի բաց առեալ զզիպուածն , յորում ապա-
ցուցուի նորին ընդունակութիւնն ի բարի մատակարարութիւն
եւ ի բարի արամապրութիւն այս տարիքէն առաջ :

Յօդ. 45. — Խնամակալն եթէ յանձնէ ինչքը չափաւոր
կրտսերոյն, մինչդեռ յոռի մատակարար մըն է անիկայ , սոյնը
զիմանալով, յանձնեալ ընչից համար պատասխանատու է :

Նոյնը պէտք է ըսել ի զիպուածի, յորում յանձնուին ինչք
այնպիսի կրտսերոյն՝ որ չափաւոր ըլլալէն առաջ ճանչցուած է
յոռի մատակարարութեամբ, եւ որ յարբունս հասած է առանց
նշան տալու ընդունակութեան :

Յօդ. 46. — Եթէ չափաւոր ըլլալէն առաջ յայտնուի բն-
դունակութիւնն ի բարի մատակարարութիւն, խնամակալն պա-
տասխանատու չէ կրտսերոյն յանձնեալ ընչից նկատմամբ, եթէ
նոյն ինչք կորսուին անոր ձեռքը :

(¹) Interdiction.

Յօդ. 47. — Եթէ չափահաս եղած կրտսերն պնդէ որ ընդունակ է ի բարի մատակարարութիւն, եւ խնամակալն ուրաշայ սոյն ընդունակութիւնը, չկրնար բռնաբարել նոյն խնամակալն ինչքը կրտսերոյն յանձնելու, եթէ ոչ յետ ապացուցման ընդունակութեան նորին վճռով զատաւորի:

Եթէ յետ վճռողական ապացուցման ընդունակութեան կրտսերոյն, եւ յետ պաշտօնական աղլարարութեան, խնամակալն զյանայ յանձնել կրտսերոյն իւր ինչքը, սոյնը հնարաւոր ըլլալով, նոյն խնամակալն պատախանաւոր է կորստեան ընչից ի ձեռս իւր, յետ պաշտօնական աղլարարութեան:

(Շարայարելի)

ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 18)

ՄԱՍՆ Ա. — Աստուածայից Յայտնութիւնն կարելի է

Յայտնութիւնն իբր մտաւորապէս բաղադրեալ դոյապութիւն մը նկատելով՝ կր տեսնենք որ անոր հարկաւոր են էականապէս 1. ճշմարտութիւններ, որք նիւթական եւ կրաւորական մասն կը կապուցանեն 2. ցուցակութիւնն յԱստուծոյ ի կիրարկեալ, որ է ներգործական եւ ձեւական մաս նորին. ուստի եւ այս երկուքն մին կամ միւսն անհնար կամ հակասական որ ցուցուելու ըլլայ յոսոխաց՝ անշուշտ Յայտնութիւնն ալ անկարելի պիտի կարենայ քարոզուիլ. ասոր հակառակ եթէ ոչ մին եւ ոչ միւսն անկարելի ըլլայ եւ այնպէս ալ ապացուցուի՝ հակառակորդք պիտի պարտաւորուին տեղի տալու ճշմարտութեան: Ասոր համար է որ մասնաւորապէս Բանապաշտից ալ զյայտնութիւնն ժխտելու նախորդ պատճառն ջնջելու զիտմամբ այսպէս կը պատճառաբանենք. Յայտնութիւնն անկարելի կրնայ ըլլալ կամ որովհետեւ յայտնուելիք ճշմարտութիւն չկայ կամ եթէ կայ՝ չկրնար Աստուծոյ մարդկան յայտնուիլ. իսկ արդ սըխալ են երկուքն ալ. ուրեմն անկարելի չէ յայտնութիւնն: Բացայայտ է մեծագոյնն, կ'ապացուցանեմք զփոքրագոյնն եւ-

կու զանազան առաջարկութիւններով, որոնցմէ առաջինն այսպէս կրնայ գրուիլ.

Մարդուս բնական խելքով հասկցած եւ հասկնալիք ճշմարտութիւններէն զատ՝ պետք է ընդունիլ ուրիշ ճշմարտութիւններ ալ որք մտաց բնական յոսոյն պարագծէն գերազանցօրէն վեր գտնուին:

Ապացոյցներս երկուքի կը բաժնեմ, ի յաջորդ եւ ի հետեւորդ պատճառաց.

1. ի յաջորդ պատճառաց.

10. Մարդուս խելքն սահմանեալ է, ուրեմն ըսելու է որ կրնան անկէ վեր ճշմարտութիւններ գտնուիլ եւ պէտք է ալ որ գտնուին:

Ապացուցանեմք զնախորդն. ա) Մարդս ըլլալով արարած է ի ժամանակի մէկ տեսակի եւ սեռի տակ հաստատեալ եւ հետեւարար սահմանեալ էութեամբ. արդ սահմանեալ էակ մը չըկրնար անսահման կարողութիւն ունենալ, ուրեմն մարդուս միտքն ալ սահմանեալ է:

բ) Մարդկային մտաց հասկցողական ընթացքն կը ցուցունէ նախ որ նա ըստ ինչեան առանց առարկայի չկարենալով գործել եւ ներկայ չունենալով յինչեան այսպիսի առարկաներ պէտք ունի հասկցողական տեսակներու (Species intelligibiles) որք ի զպայութենէ կը մատակարարուին եւ որոնցմով միտքն հասկցող ի կարողութեան (in potentia) կ'ըլլայ հասկըցող ի ներգործութեան (in actu) եւ այսպէս կ'որոշուի եւ կը սահմանուի հասկնալու այս ինչ կամ տոյն ինչ առարկայն. երկրորդ սոյն այս հասկցողական տեսակներն սահմանեալ են եւ իրենք. արդ այն կարողութիւնն որ ուրիշ սահմանեալ իրերէ կը սահմանուի եւ կը ներգործուի իւր գործողութեան մէջ, սահմանեալ ըլլալու է յայտնապէս, ուրեմն մարդուս միտքն սահմանեալ է:

գ) Սահմանեալ է նոյն ինքն մտաց գործողութիւնն, որ կամաց կամաց կ'ընդարձակի առարկայից յաջորդաբար ներկայանալովն եւ յանսահման չկրնար ծաւալիլ, որովհետեւ նախ ի ներգործութեան անսահման թուով առարկաներ չեն գտնուիր եւ չեն կրնար ալ ըլլալ, եւ երկրորդ նոյն իսկ լնական կարգին մէջ ամեն առարկայ իրեն չկրնար ներկայանալ եւ եթէ ներկայանալու ալ որ ըլլայ միշտ սահմանեալ է. ուստի մտաց գործողութիւնն սահմանեալ է, արդ գործելուն կը հետեւի փոխա-

դարձաբար ըլլայն, ուրեմն մտաց գործերն սահմանեալ ըլլալով ինքն ալ սահմանեալ ըլլալու է։ Այս ապացոյցիս դէմ կրնայ բանել մէկ մը թէ ասով մարդուս միտքն արտաքուստ միտքն սահմանեալ ըսելու է, ըստ որում ամեն առարկայ իրեն չկրնար ներկայանալ եւ հետեւաբար եթէ ներկայանար, միտքն զայնս պիտի ըմբռներ եւ այսպէս ամեն կողմանէ անսահման պիտի ըլլար ինչպէս որ է այժմ ըստ ինքեան ի ներքուստ։ Պատասխանն պիւրին է։ Նախ որ այս ապացոյցս առաջինէն բաժանեալ մտածելու չէ, հապա տեսր հետ միայնելով մին միւսով ամբողջացնելու է։ Երկրորդ ամեն առարկայ՝ մարդկային մտաց ոչ միայն ֆիզիքական գրութեամբ անմատչելի ըլլալուն համար չկրնար ներկանալ, այլ նաեւ մեծաւ մասամբ բնագոյնականօրէն տնկարելի է այս։ Յայտնի պիտի ըլլայ ըսածնիս հետեւեալ ապացոյցէն։

դ) Ամեն կարողութիւն ունի իր ձեւական առարկայն, որով ուրիշներէն կը զանազանուի եւ կը ձեւակերպուի (informatur) իբր այս կամ այն որոշեալ կարողութիւն եւ ասոր ընդարձակ կամ սեղմեալ ըլլալուն համաձայն կարողութիւնն ընդարձակ կամ սեղմեալ առարկայ ունի։ Արդ այս ձեւն յայտնապէս ըլլալով մասնական կարողութեան մը ձեւ, չկրնար նոյն ինքն իրին (որուն կարողութեան ձեւն է) գոյացական ձեւէն գերազանցագոյն ըլլալ, իսկ արդ մարդուս գոյացական ձեւն ըլլալով ստեղծեալ՝ սահմանեալ է, ուստի եւ մտաց ձեւական առարկայն ալ սահմանեալ ըլլալու է, բայց բոլինք որ ասոր համաձայն ըլլալու է եւ առարկայ մտաց, հետեւաբար բնագոյնականօրէն իսկ անկարելի է որ միտքն կարենայ անսահման առարկաներ ունենալ։ Ուրեմն միտքն սահմանեալ է ըստ եռութեան, ըստ գործողութեան եւ ըստ առարկայի։ արդ սահմանեալ չէր կրնար ըսուիլ եւ ըլլալ եթէ ամեն ճշմարտութիւններն հասկնար, ուստի եւ անոր բնական պարագծէն վեր ճշմարտութիւններ ընդունելու է։ Եւ ի հաստատագոյն ապացոյց այս հետեւորդիս կը յաւելումք։

ա) Հակասական է՝ զիր մը ուրիշներու նկատմամբ եւ անոնցմէ սահմանեալ անուանել երբ ինքն զայնս յինքեան բովանդակելով կը սահմանէ, հակասական է ուրեմն նաեւ միտքն ըստ էութեան ըստ գործողութեան եւ ըստ առարկային սահմանեալ անուանել եւ միանգամայն ըսելն որ ամեն ճշմարտութիւն բացարձակապէս կրնայ հասկնալ, զի եթէ սահմանեալ է,

իր եզրն եւ չափն ունի եւ այս եզրն իր առարկաներէն կ'ունենայ, որք եզրականապէս (terminative) ճշմարտութիւններն, ուրիշն եթէ չգտնուէին մտաց պարագծէն վեր ուրիշ ճշմարտութիւններ, այս եզրն չպիտի ունենայինք, որով մէկ կողմանէ իր էութեան, գործողութեան եւ թէ՛ ձեւական թէ՛ նիւթական առարկային պահանջմամբն սահման մը պէտք էր ունենալ եւ միւս կողմանէ չունենալով առարկայ մը յորմէ որոշուէր եւ պարփակուէր իր սահմանին մէջ, ինքն միանգամայն սահմանեալ եւ անսահման պիտի ըլլար, որ հակասական է յայտնապէս:

բ) Բայց ասկէ զատ բաւական է մտածել թէ ինչ է սահմանեալն, Սահմանեալն կ'ենթադրէ ալի որուն նկատմամբ սահմանեալ կ'ըսուի, ինչպէս մէկու մը համար վաքը կամ կարճահասակ կամ երկրորդ ըսելն կ'ենթադրէ զմեծն, զբարձրահասակն, զառաջինն. արդ այն որուն նկատմամբ սահմանեալ կ'ըսուի իր մը, բնու կանոնէն դերազանցադոյն ըլլալու է քան զսա. ապա միտքն սահմանեալ ըլլալով ճշմարտութեանց նկատմամբ, իրմէ վեր ճշմարտութիւններ կ'ենթադրէ. ուրեմն ապացուցեալ կր մնայ այսու նաեւ հետեւորդն թէ մտքին պարագծէն վեր կան ճշմարտութիւններ եւ պէտք է ընդունիլ զայնս:

2. Կայ Աստուած՝ էակ անսահման եւ դերազանցորէն բարձր ըստ ամենայնի քան զմարդն. կան ուրեմն մարդուս խելքէն վեր ճշմարտութիւններ:

(Շարայարեյի)

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՆԱԶԷԱՆ

ՄԱՆՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

Մշակական հետաքրքրելիք. — Ամերիկեան լրագրի մը համաձայն՝ Ալզընի բնակիչ մը նախապտտմական ժամանակէ մնացած գերեզմանական հողակոյտ մը բծնալով անցեալ տարի՝ մարդկային բակրտուոյ մնացորդաց քով զանազան գործիներ եւ աման մը գտաւ ի լազուտի (կոկպտայորեն) հատերով. ներկայ մշակութեան մէջ գործածուած կարմիր լազտահատերուն շատ

նման Հողակոյտին վրայ շատ մը մեծամեծ ծառեր բուսած ըլլալով՝ յորս կաղնի մ'ալ 1 մեղր 20 տրամագծաւ՝ հաւանական երեւցաւ չորս հարիւր տարիէ գէթ աւելի հին նկատել զայդ ։ Այդ հատերն փորձի համար տնկուեցան . յաջողեցաւ փորձն . վասն զի ընձիւղեցին ու ծիլ տուին . ցօղունն միջահասակ էր , լի հասկերն , թէպէտ եւ մանրահատ քան այժմեան սովորականն , այլ համեղ ։

Որով կը հետեւի թէ լազուան մինչեւ չորս հարիւր տարի գէթ իր սերմնական կենդանութիւնն կը պահէ , եթէ պատմութեան ստոյգ է ։ Այլ դիտելի կէտ մը կայ . ո՛վ կրնայ ասպարոյց տալ թէ այդ հատերն չորս հարիւր տարեկան ըլլան կամ թէ չորս միայն . հնար է թէ կրժող կենդանի մը համբարած բլլայ այդ ամանին մէջ իր պարէնն ստորերկրեայ բնակարանին մէջ ։ Ուստի աւելի մանրամասն քննութիւն պէտք է ։

Մշակական անդրադարձութիւն . — Gazette des Campagneի մէջ կը կարդանք . Պ. Petit Գանդալի մշակութեան Ուսուցիչն վարսակի վրայ հետաքրքրական փորձեր կատարելով՝ հատերուն բուսական զօրութեան աստիճանն ցոյց կուտայ զիւրաւ . Ջրալից ամանի մը մէջ ձգուած վարսակի , հատերուն ամենքը ջրին տակ չեն իջներ , երեսը մնացողները առանձինն սերմանելով եւ յատակ իջնողներն առանձինն , դիտած է որ վերջինք առատ արդիւնք եւ զուարթ բուսականութիւն ունին , մինչ առաջինք կամ բնաւ չեն ծլիւր կամ սնամէջ են ու տկար . Որով կը հետեւցունէ՝ թէ առ քառակուսի մեղր 200 հատ պէտք է . որոնց կշիռն ըլլալով 7 կրամէ 8՝ առ մէն մի կալաչափ 78 հազար կրամ պէտք է ։

Մշակութեան մէջ շատ եւ շատ աւելի կը սերմանուի առանց կէս արդիւնքն տալու . պատճառն յայտնի է . վասն զի մեծ մասն թեթեւ հատիկներ են . ենթադրելով թէ տեղ մը 3,700 հազար կալաչափ վարսակ սերմանուի՝ Պ. Petit ի ոճով մէն մի կալէն 66 լիտր սերմն կը խնայուի եւ քառորդ մը պտուղ ալ աւելի կը ժողվուի . որով հարիւր լիտր վարսակի զինն 8 ֆրանգ 65 դնելով՝ տարեկան 200 միլիոն ֆրանդի աւելի արդիւնքն կ'ունենանք ։

Ընդծովեայ գանձ մը . — Հոլանտիոյ ափանց մօտ չահադիտական նոր փորձի հետամուտ են . Լիւդիկի հաւաքեկութեան

մնացորդքն կ'ուզեն հանել յատակէն. նպատակն արծաթսիրութիւնն է. վասն զի Լիւդիկ գաղղիական հին նաւ մ'է զոր արքայականք 1793 ին Անգլիացւոց յանձնեցին հասարակագետականաց ձեռքէն ազատելու համար: Այս մարտանաւն՝ որուն 32 սոսկալի թնդանօթներն նշանաւոր են՝ ծանր գանձով ճամբայ ելաւ դէպ ի Գուքսհաւէն: Հոկտեմբեր 9՝ կ'ըսէ ժամանակին Times լրագիրն՝ 1799 ին ճամբայ ելաւ նաւն տասը տակառաւափի ոսկւոյ եւ արծաթի գանձով. սակայն նաւաբեկելով ընկըվեցաւ: Բուն գանձուն քանակութիւնը ծանօթ չէ. վասն զի ուրիշ նաւ մ'ալ որ ճամբայ ելած էր դէպ ի նոյն տեղ՝ մաս մը կիսած էր նոյն գումարէն: Դարձեալ նաւային ընկերութեան մէջ պատահած 1837 ի հրդեհն այդ ցուցակներն ջնջած ըլլալով, կասարեալ տեղեկութիւն անհնարին է: Զանազան հաշիւներ եղած են $7\frac{1}{2}$ միլիոնէ մինչեւ $12\frac{1}{2}$ միլիոն ֆրանք: Յայտնի է որ փորձեր եղան, Լիւդիկն նաւաբեկած տեղը շատ խոր չըլլալով մինչեւ այսօր $2\frac{1}{2}$ միլիոն ֆրանք կրցին ձեռք բերել. բայց գէթ 5 միլիոն գեռ կը մնայ: Այս երկուքուկէս միլիոն գանուածին մի մասն դարուս սկիզբը եղած է, մաս մ'ալ 1815 կամ 1820 ին Գուլիելմոս Ա. ի ատեն. սակայն ժամանակաւ մնացորդաց ընդհանացումն զործը կը զժուարացունէր: 1830 ին բեկորքն ու մընազուսն զործը կը զժուարացունէր: 1830 ին բեկորքն ու մընացորդներն Հոլանտական կառավարութենէն պահանջուելով ընկերութիւններու յանձնուեցան. 1856 եւ 1860. թուերուն քսնի մը փորձերով ոսկի եւ նաւուն ղեկն գտան. 1894 նոր ընկերութիւն մը կազմուեցաւ առաջնոց հետ գործելու նպատակաւ: Տեղը ծանօթ է, որով բաւական տեղ սկսան աւազը հանել. անցեալ հոկտեմբերի մէջ գործերը դադրեցան այլ մօտ օրերս պիտի սկսին: Հինգ թնդանօթ հանուեցան ջրէն, հարիւրաւոր գնդակներ, մարդոյ ոսկրոտի, բայց ոչ եւս ոսկի կամ արծաթ. Նախ աւագին մէջէն ազատելով նաւը՝ չորս կողմը կաղնոյ ցիցերով պատնշեցին, կրկին աւազումէն պահելու համար: Խորասուզակներն խողովակներ ունին ձեռքերնին լայն տրամագծաւ, անցած աեղերնէն աւագն ու շաղախն կը վերնայ կը մաքրուի վերէն ջրին երեսէն զործով մեքենայից միջոցաւ:

Ինչ պիտի ըլլայ արդիւնքը. այս յայտնի որ առ նուազն գէթ 5 միլիոն ֆրանք կայ ղեռ. ոմանց հաշուով մինչեւ 25 միլիոն:

ԱՍՏՂԱԲԱՇԽԱԿԱՆ. Արեւոյ բծերուն մակերեսն. — Ա.

րեգականային գիտութեան ամենէն կնճառտ խնդիրն համարուած է բծերուն ինչն. ըստ Wilson ի այդ նիշք խոռոչներ են . ըստ այլոց՝ բլրակներ: Այս կառկածն փարատելու համար Ricco Խտալացի աստղագաշին խնամով քննեց բազմաթիւ արեգական լուսանկարներ՝ զորս նախ պատրաստած էր Բալերմոյի դիտարանին մէջ՝ 0,25 մեղր բացուածք ունեցող դիտակով. եւ տպա 0,33 աւելի զօրաւոր հեռադէտով, 1880 էն մինչեւ 1890: Լուսանկարներուն ընդարձակութիւնն է 0 մ. 55 . բծերուն մանրամասնութիւնքն քննելու համար բաւականք:

Արդիւնքն ցոյց կուտայ՝ զի եղբրաց մօտ դտնուող բիծք շատ աւելի են թուով եւ չափով, համեմատութիւնն է՝ 73 Wilson ի կարծիքն հաստատող: 10 հակառակն, 20 կտակածելի:

Այնչափ կարեւորութիւն ունի այս խնդիր՝ զի փայթ կը տրուի նորադոյն քննութեան եղանակներ գտնել՝ եւ ըստ այնմ ջանալ լուծել այս կնճիռ:

ԵՐԿՐԱՅԱՆԱԿԱՆ. ՎԵՆՈՒՄԻ ԲՈՐԲՈՐՈՒՄՆ.— Նոյեմբերի առաջին քառորդէն ի վեր Վեսուվ սկսած է գործել. եւ առաջին երեւոյթքն զարհուրելի են: Անդաստակ ծիոյ (Atrio del cavallo) կոչուած բաժակէն անհուն հրանիւթ ժայթկեց. այդ բերան 1895 ին քացուած է: Այդ հոսանք նախ երկու ճիւղի բաժնուած են, յորոց մին դարձեալ կրկին առաջնորու. Կեղրոնական բաժակն ալ սկսած է գործել, մերթ րնդ մերթ հրանիւթ եւ մօտ խիր ցայտելով: Վերջին լրոյց համաձայնելով՝ ամօքած է եռանդն:

ՊԱՏՄՈՒԹԻԿՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ՅԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՂՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՐԻՅԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 15)

Ո՛հ, ո՞վ կրնայ պատմել իւր սիրոյն մեծութիւնը. վասն զի մէն մի ցաւը, մէն մի ակնկալութիւնը, մէն մի վախը, մէն մի ուրախութիւնն արծարներ բոբրոքեր էին զայն: Սուրբ տապա- նակաց առջին երկար ժամեր անցուցած էր. ամեն օր եւս քան զեւս կաթոգին սիրով հաղորդուած էր. եւ հիմա որ դառն ար- տաստեաց աղբիւրը ցամքած է, հրճուանաց արցունքներովը կը թրջէ Յիսուսի Քրիստոսի ոտքը. եւ այն նորասքանչ աղբիւրն ալ պիտի ցամքի, որովհետեւ սիրոյ աղբիւր մ'է, սէրն է միայն զայն անուցանողը: Եւ սրբուհի Մանթապի նկատմամբ հիանալին այն էր, որ Յիսուսի Քրիստոսի սէրն եւ իւր Օգոստինոսին սէրը, ո՞չ կրկին՝ այլ մի եւ նոյն սէր կը կազմէր. երկուքին սէրը մի- օրինակ անէր ու զարգացեր էր իւր սրտին մէջ. այնպէս որ Յիսուս Քրիստոսը չէր մտածած առանց մտածելու մի եւ նոյն ատեն իւր Օգոստինոսը. եւ Օգոստինոսը նկատած չէր՝ առանց նկատելու մի եւ նոյն ատեն Յիսուս Քրիստոսը, իւր վիշտերուն եւ սրտացաւութիւններուն մէկ հատիկ պատճառը Յիսուս Քրիս- տոս եւ Օգոստինոսը մէկգմէկէ հեռու տեսնայն եղած էր: Բայց այսօր ներքին ցնծութիւնն եւ հրճուանքն չկրնար չյայտնել. վասն զի կը տեսնայ որ Օգոստինոս կը սիրէ զՅիսուս Քրիստոս, եւ Յիսուս Քրիստոս՝ զՕգոստինոս: Տառապանքներէ եւ ցաւերէ մեռած չէր. բայց արդ կը վախցուի որ ուրախութեանը պիտի չկարենայ զիմանալ:

Ազօթիցը մէջ երբեմն հիացմունքներ ունեցած էր, այսինքն չնորհաց այն ուժգին հարուածն, որով Աստուած կը յախշտակէ՝

կր տանի հողին, եւ այն երանելի մարդուն վրայ ուրիշ կարողութիւն մը չթողուր, եթէ ոչ զինքն նկատելու, պաշտելու եւ սիրելու կարողութիւնն ուր Օգոստինոսին դարձին ի վեր սոյն օրինակ հիացմունքներն աւելի ստէպ սկսած են պատահիլ, երբեմն այնպէս ուժովն է զգացած երջանկութիւնն, որ մունջ եւ անզրաղ արտաքին իրաց, օրն ի քուն Աստուծոյ հետ խօսակցելով կ'անցնէ. եւ երբեմն ալ հրճաւանաց այն գերագոյն եւ հիանալի աստիճանը կը հասնի, զորն որ մտաց յախշտակութիւն կ'անուանենք, արտաքին զգայարանաց գործածութիւնն ըտրորովին կորանցնելով քովը գտնուողները պիտի աշխատէին երբեմն ի զուր, արթնցնելու զինքը այն քաղցր քնէն: Հազորդուելն ետքը մանաւանդ սրտին ցնծութիւնը անկարելի է նկարագրել: Օգոստինոսի մկրտութիւն յիշուն օր վերջը, Հոգեգալստեան օրը այնպիսի ուժգին հրճուանք մը ուղղեց Մոնիզայի սիրտն, որ ամբողջ այն օրն եւ հետեւեալ գիշերը բերանը ուտելիք չկրցաւ դնել: Արդէն սիրելի որդւոյն դարձէն ի վեր Մոնիզայի բաղձանքներն ըտրորովին ուրիշ ճամբայ մը բռնած ըլլալը յայտնի եղած էր ամենուն, ալ խելքն ու միտքը մի միայն յերկինս էր, եւ զիւրաւ կը գուշակուէր որ երկրիս վրայ անցնելու քիչ օր ունէր:

Կը յիշենք անտարակոյս Օգոստինոսին այն անուրջը զոր առաջարկած էր իւր ընկերակցաց, երբ Աստուծոյ շնորհքը ըսկրօնը էր հալածել զինքը, թէպէտեւ զեռ քրիստոնէայ եղած չէր, բայց արդէն աշխարհքէն զզուած, եւ ձանձրացած ըլլալով այն թշուառ օրերուն զատարկութենէ, զորս Աստուած չէր լեցըներ, ուզեր էր առանձնանալ մի քանի համամիտ եւ հասակակից բարեկամաց հետ, ճշմարտութեան ուսման պարապելու զիտմամբ: Բայց նոյն ատեն խօսքը զործադրութեան վրայ եւ կածին պէս, տակաւին անխղիւր կապերով աշխարհքիս հետ կապուած կաշկանդուած ըլլալը չուտով հասկըցած էր, եւ տեսած էր որ իւր սիրտն ինչպէս նաեւ ընկերակիցներունը ըտրորովին ազատ չէր, ուստի դառն հառաչանքով մը իրենց այն խորհուրդը մէկդի թողած էին: Իսկ իւր մկրտութեան վրայ այն անուրջը դարձեալ միտքն ինկաւ, առաջուան արդեւքները հիմա վերցուած էին: Թէ որ ցուցունէին այսօր այն երիտասարդ պատանւոյն զեռարուսի օրիորդ մը, զեղոյն եւ մտաց կողմանէ ամեն տեսակ ճոխութեամբ օժտուած, եւ թէ որ կարելի ալ ըլլար իրեն ամենօրինաւոր եւ ամենատուրք ամուս-

Նու թեամբ մը կտպել իւր սիրտն անորինն հետ, այսու ամե-
նայնիւ անոր երեսն անգամ պիտի չուզէր նայիլ: Սյո, այսու-
հետեւ Օգոստինոսին սիրտը մի միայն եւ ցմիշտ Աստուծոյ է: Բարեկամներն ալ նոյն շնորհքով եւ մի եւ նոյն զգացմամբ ճո-
խացա՛ւ են: Ի՞նչ բան կը պակսի ուրեմն այն խնդրոյն զործա-
դրութեանը Օգոստինոս կ'առաջարկէ զայն Ալիքիոսին, որն որ
մեծ տրախութեամբ կ'ընդունի. Նապիկիոս եւ Եւոդոսն ալ կը
միտարանին իրենց, ինչպէս նաեւ Աստուածատուրն, որն որ իւր
հօրմէն չուզէր բամբուսիլ Մանիգա սոսկ կրնար նեղել զիրենք.
բայց ինչ, միթէ Մանիգա կրնայ որդեկք ըլլալ իրենց խորհր-
դոյն զործարդութեան. ընդհակառակն այն փոքրիկ ընկերու-
թեան ինքը պիտի ըլլայ մայր, ազօթող, խթան, բարի օրինակ
եւ անասնելի նախախնամութիւն: Ուստի ամենքը համամիտ
դանուկով՝ կը կազմեն նոյն ատենը կրօնաւորական կենաց ա-
ռաջին ակումբը, ուսկից պիտի ծաղկն սուրբ Օգոստինոսին ան-
մահական Կանոնքը:

Բայց ո՞ր հաստատելու են իրենց առանձնութեան բոլոր.
յԱլիքիէ անտարակոյս. միթէ Մանիգա, Օգոստինոս, Նապիկիոս,
Աստուածատուր, Եւոդոս, Ալիքիոս Ալիքիկեցի չեն. ասոնց ա-
մենուն հայրենիքը կամ Թագաստա կամ չրջակայ գիւղերն են.
ուստի ո՞վ կ'ըստիպէ զիրենք մնալ յիստպիւս. ինչո՞ւ չգառնան
իրենց ազգականաց ծանօթից եւ բարեկամաց քով, եւ ինչո՞ւ
չյուրեն հայրենեաց զիրին իրենց նորածին հաւատքին առաջին
անուշաճութիւնը, ինչպէս նաեւ առաքելութեան առաջին
արդասիրքը: Ուստի 387 տարւոյն մէջ, Հոկտեմբերի վերջի օ-
րերը կ'որոշեն ճամբայ ելլալ դէպի Օսթիա՝ ծովեզերեայ քա-
ղաքն, ուսկից ժամ մ'առաջ կրնան նաւել յԱլիքիէ:

Մանիգա եւ Օգոստինոս իրեք տարի առաջ նոյն ճամբոր-
դութիւնն բրած էին. բայց ինչ տարբերութիւն այն երկու ճամ-
բորդութեանց մէջ. առաջինը բրած էին զատ զատ եւ սրտեր-
նին տակն ու վրայ. Նախ Օգոստինոս՝ խաբելով իւր մայրը,
Թողոցեր՝ փախեր էր. զինքը կրող ալիքներէն աւելի խռովեալ
սրածով մը: Յետոյ Մանիգա ճամբայ ելլալով, նետեր էր ինքզինքն
ալէկոծեալ Ուիլիանոսին մէջ իւր շաւկին ետեւէն. ուղեով ան-
պատճառ զանալ զանիկայ՝ չէր հաշուած ոչ ճամբուն հեռաւո-
րութիւնն եւ ոչ փոթորկաց անարկութիւնը. իրեն սիրտն ալ
Օգոստինոսինէն աւելի խռովեալ էր, եւ ընթացած ճամբան ար-
տասուօքը թրջեր էր:

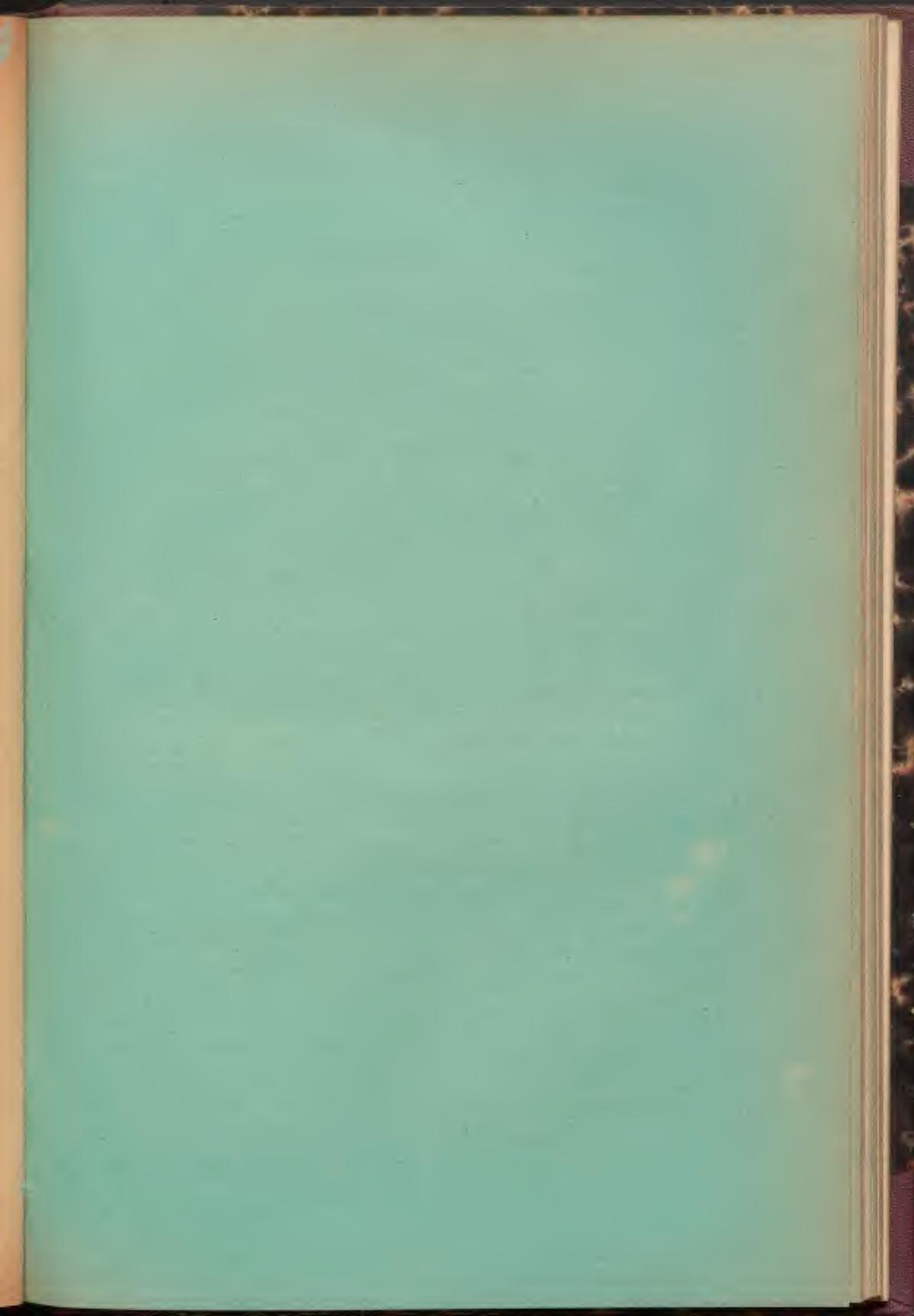
Այսօր նոյն ճամբորդութիւնը դարձեալ կ'ընեն , բայց այս անգամ մէկտեղ, քովէ քով, ձեռք ձեռաց մէջ, խաղաղ, զուարթ եւ երջանիկ սրտով , երկուքին երեսին վրայ ալ չողջալով նոյն լուսաւորութիւնը եւ նոյն հրճուանքը :

Գիտենք թէ Օգոստինոսին առաջին ճամբորդութեանը համար սրջափ ընդդիմութիւնն ցուցուցեր էր Մոնիգա, սրջափ լացեր, ողբացեր էր սուրբ Կիպրիանոսի մատրոնն մէջ. հիմա հասկըցած է որ Աստուած զինքը սիրելուն համար նոյն զիշերն իւր աղօթիցն տկանջ չէր կախած . մոռնաւնալ թէ անհուն բարիք մը ծածկած էր այն ճամբորդութեան մէջ, որն որ նոյն ժամանակ վերջին ծայր խոցեր էր իւր սիրտը :

Աստուք տնայիսի բաներ են որ կը զմայեցնեն զմարդ , եւ կը սորբեցնեն մեզի որ նոյնօրինակ պարագաներու մէջ մարդս միշտ Աստուծոյ ձեռաց յանձնելով տմեն բան, որդիք , բարեկամք, առաջադրութիւնք, ապագայն, պէտք է որ ըսէ. « Կարգադրէ՛, Տէր, դուն որ ինձմէ շատ աւելի հեռատես եւ զթած ես » :

Սուրբ Ամբրոսիոս սիրով ընդունեցաւ ճամբորդները . վերջին անգամ մ'ալ կ'օրհնէ զանոնք եւ բաղկացը մէջ փաթթելով զՕգոստինոս, կը մաղթէ բարի ճամբորդութիւն , եւ կը հրաւիրէ իրեն վրայ լիուրի աստուածային օրհնութիւնն, որն որ քիչ առենէն այնքան հիանալի արդիւնքներ առաջ պիտի բերէ :

(Շարայարեղի)

ՊԱՏԿԵՐ տաճն է. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի:

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար . . . 40 դանեկան.
Գաւառաց եւ օտար երկրներու համար
քղատարի ծախքն ի միասին հաշուելով . 50 « «

Իշխարանքիւր րիւ 2 դանեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի' Բերս, Եկչիկ վտղոց
Թիւ 1, ուր պէտք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ քերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց հարմար:

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N° 1

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولمشدر